

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR VE KİTAPLIĞI

SADİ BORAK

Atatürk'ün boş vakitlerini okuyarak değerlendirdiğini çevresindekilerin beyanlarından ve anılarından biliyoruz. Söylev ve demeçlerinde ve Meclis tutanaklarında değindiği konulardan O'nun birçok bilimsel yayınları incelediği de anlaşılmaktadır.

ATATÜRK VE JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Atatürk özellikle, Kurtuluş Savaşı'na atıldıktan sonra Meclis ve Devlet Başkanlığı'ndaki siyasal görevleri nedeniyle doktrinler üzerine de eğilmiştir. Bir örnek verelim:

Kurtuluş Savaşı dönemi... Tarih 1 Aralık 1921... Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisini belirten kanun teklifi münasebetiyle Mustafa Kemal kürsüdedir. Siyasal yaşantısının belki de en uzun söylevini verecektir. Elinde Kanunu esasi de vardır. Söylevinin bir yerinde elindeki kitabı milletvekillerine doğru uzatarak:

— “Efendiler, der; Sultan Hamit bu kitaba istinaden ve bu kitapta bahsolunan hukuka dayanarak ve bu kitaba bakarak aldanan milletvekillerini dağıttı. Ve 33 yıl bu milleti kölesi gibi kullandı...”

Mustafa Kemal şimdi de Jean-Jacques Rousseau'nun “İçtimaî Mukavele”sine değinecektir. İzleyelim:

— “... Efendiler, meşrutî nazariyeyi bulan en eski filozofların bu nazariyeleri kurabilmek için çalıştıkları esasları tetkik ettim; bunlara nüfuz ettim.

“... Jean-Jacques Rousseau'yu baştan nihayete kadar okuyunuz. Ben okudum”¹.

Mustafa Kemal, 3 bin kelimeyi aşan bu konuşmasında hatipliğin en parlak örneklerinden birini de vermiştir.

Atatürk'ün başkanı bulunduğu Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, dünya parlâmento tarihinde bir benzerine rastlanmayan ve kendine özgü

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 182-214.

özellikleri olan bir meclistir. Teşriî (kanun yapma) ve icraî (yürütme) yetkiye sahiptir. Hükûmeti de Meclis seçer. Bundan ötürü de adı “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti”dir. Kuvvetini ulustan alır. “Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur” ilkesini baş tacı yapmıştır. Fakat bu Meclis’te partiler yoktur. Çünkü ulus bir tek amaç etrafında toplanmıştır: Egemenlik.

Her türlü fikir ve inanç düzeyindeki delegelerle dolu bu Meclis’in başkanı da Osmanlı ve Türk tarihini, din tarihini, sosyoloji tarihini bilmeli ki bu tartışmaları radikal yolda kanalize edebilsin. Mustafa Kemal de bu nedenle dinsel ve tarihsel konular üzerinde birçok yapıt okumuştur. Özellikle Celâl Nuri (İleri)’nin Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye’si üzerine dikkatle eğilmiş, birçok bölümleri işaretlemiştir. (Bu özel işaretlerin anlamını ileride açıklayacağız).

Satırlarının altı renkli kalemlerle çizili, sayfa kenarları notlu bu kitaplardan birçoğu Anıtkabir Müzesi’nde teşhirdedir.

Mustafa Kemal’in İstanbul’daki askerî öğrenim döneminde Fransız İhtilâl Beyannamesi’ni de gizlice okuduğu, Ali Fuat Cebesoy’un “Sınıf Arkadaşım Atatürk” yapıtında (sayfa 33) belirtilmektedir.

Millî Kahramanımızın ebedî yapıtlar dışında hangilerini okuduğu konusuna kısaca değinmede yarar gördüğümüz için bu konuya biraz daha devam ediyoruz.

Atatürk, Cumhuriyet döneminde sosyal ve ekonomik konulara daha çok eğilmek gereğini duymuştur. Sayın Profesör Afet İnan, “Atatürk ayrıca soyoloji ve ekonomi konularına da ilgi göstermiş ve kitaplar okumuştur”² diyor.

ATATÜRK’ÜN BİLİNMEYEN BİR KİTABI

Burada Atatürk’ün ancak küçük bir azınlık tarafından bilinen bir yapıtına da değinelim: Bu kitap geometri konusunu kapsar. Adı, Geometri Öğretmenlerine Kılavuz’dur. Kitabı 1936-37 yılında Dolmabahçe Sarayı’nda yazmıştır. Bu kitap 1937 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Devlet Matbaası’nda bastırılmıştır. Kitapta yazar adı gösterilmemiştir.

² Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Ankara 1959, s. 292.

TÜRK DİLİ VE GRAMERİ ÜZERİNE OKUDUKLARI:

Tam istiklâl denildiği zaman bittabi siyasî, malî, iktisadî, adlî, harsî ve ihl... her hususta tam istiklâl, tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin hakikî mânasiyle bütün istiklâlden mahrumiyet demektir (Nutuk, Ekim 1919).

ATATÜRK

Atatürk'ün yukarıya aldığımız bu temel ilkesindeki "ilh..." sözcüğü dil bağımsızlığı da içine almaktadır. Atatürk için bunların birinden yoksun olmak nasıl ki "millet ve memleketin hakikî mânasiyle bütün istiklâlden mahrumiyet" demekse, dilin Arap, Fars ve Garp dilleri boyunduruğu altında bulunması da aynı anlama eşittir.

Mustafa Kemal, Nutuk'unun bir yerinde de bağımsızlığı şöyle tanımlamaktadır:

"Türk'ün haysiyet ve izzeti nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır"³.

Yabancı kelime salgınına uğramış ve içinde yüzde on türkçe bulunmayan Türk dilinin hali de Atatürk için "haysiyet ve izzeti nefis" meselesiydi.

Ömer Seyfettin'in öncülüğünü yaptığı Genç Kalemler'le başlamış olan özleşme ve sadeleşme akımı kısa ömürlü olmuş, Servetifünun ve Fecriâtî'nin kuş tüyü yastıklarında Türkçe yine doğu uykusuna yatmıştı.

Emperyalizmin sömürü kaynağı olan, rejimlerle kan damarları emile emile "Hasta Adam" durumuna düşürülen Türkiye, ülkenin ve soyunun adını ve şerefini teşkil eden Türk kelimesini bile başından atmış, Osmanlıya sınımsız sarılmıştı.

Atatürk'ün "millî" kavramına büyük önem verişinin akılcı nedeni de budur. Mustafa Kemal için, yurt gibi dil de bağımsız olmalıdır. Fakat Atatürk "eğitim görerek yetişmiş bir dilci" değildi. Bilimsel ve metodik yoldan hem kendisine karşıt olanları karşılaması hem de bu akımın önderliğini yapabilmesi için bu konuda okuması, derinleşmesi gerekiyordu. Öyle yaptı. Okudu, çok okudu. Neler okudu? Bu konuda sözü sayın A. Dilaçar'a bırakalım:

³ Nutuk, cilt I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul 1981, s. 13

“... Türk ulusunun eskiliğini doğrulayan ve Atatürk’ün üzerinde derin bir etki bırakan ilk kitaplardan biri Necip Asım’ın Türk Tarihi’nden (1900), Meşrutiyet yıllarında Türk Yurdu’nda yayımlanan bazı makalelerden, B. Carra de Vaux’nun 1911’deki Etrüsk Dili’nden, Ruşen Eşref’in 1930’da Atatürk’ün buyruğu ile Léon Cahun’dan çevirdiği Fransa’da Ari Dillere Tekaddüm Eden Lehçenin Turanî Menşei ve Sadri Maksudi’nin 1931’deki Türk Dili İçin adlı eserinden sonra, İngiliz arkeologlarından Leonard Wolley’nin İngilizce aslı 1927’de, Fransızca çevirisi de 1930 haziranında çıkan Sümerliler adlı eseridir.

“... Birçok esere de Atatürk’ün dikkati çekilmiştir: Meselâ, F. Lenormant: Kaldenin İlkel Dili ve Turanlı Lehçeler (1875), H. Winkler: Ural-Altay Dilleri ve Gruplamalar (1885), A.H. Sayce: Hititler Veya Unutulmuş Bir Topluluğun Hikâyesi (1888), A.C. Haddon: Ulusun Göçü (1911), A.V. Edlinger: Türk Dillerinin Hint-Avrupa Dilleriyle Olan Eski Bağlantıları (1912), F. Hommel: 200 Sümer-Türk Kelimesinin Karşılaştırılması (1915) vb.”⁴.

OKUDUĞU SÖZLÜKLER

Atatürk’ün ayrıntılı biyografisini yazacaklar için değerli belgeler niteliğinde olan Türk dili üzerine okuduklarının görebildiğimiz kadarını bu bölümde vermeye çalışıyoruz. Sayın A. Dilaçar’ın değerli bir inceleme ürünü olan “Atatürk ve Türkçe” yazısından bu konuya ilişkin bölümü de olduğu gibi aktarıyoruz:

“... Atatürk sözlüklere çok önem verirdi. Bunlar arasında V.V. Radlov’un 4 ciltlik Türk Lehçeleri Sözlüğü (1888-1911) ile E. Pekarskiy’nin yine 4 ciltlik Yakut Sözlüğü’ne sık sık bakar ve baktırır, bu lehçedeki kelimeleri eskiliklerinden dolayı esas sayardı. Çuvaşça üzerinde pek durmazdı. Dilcilik alanında çok merak ettiği şeylerden biri yabancı kelimelerin etimolojisi olduğu için etimoloji sözlüklerinden çoğu sofrasına ve çalışma masasına kadar götürülürdü... Bu sözlüklerin başlıcalarını sayıyorum: A. Walde - J. Pokorný’nin Hint-Avrupa Dillerinin Etimoloji Sözlüğü (3. cilt, 1. bab. 1930-1932), E. Boisaca’nın Yunan Dilin Etimoloji Sözlüğü (2. bas. 1923), A. Ernout-A. Meillet’nin Lâtin Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1932), O Bloch’un Fransız Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1932) ve F. Kluge’nin Alman Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1934). Başvurulan yabancı sözlükler arasında A. Bailly’nin Yunanca-Fransızca Sözlüğü (II. bas.

⁴ Atatürk ve Türk Dili, Ankara 1963, s. 45.

1925) ile L. Quicherat-A. Daveluy'nün Lâtince-Fransızca Sözlüğü (55. bas. 1929). Gerektiği zaman Dil Kurumu Kitaplığı'nda bulunan Sümerce, Akkadca, Eski Mısırca, İbranca; Süryanca; arapça; Farsça; Sanskritçe; Çince, Japonca, Fince, Macarca vb. sözlüklere de bakılırdı⁵.

Bu kadarla yetiniyoruz. Çünkü Atatürk'ün Türk dili üzerine okuduklarının tümünü kapsayacak bir inceleme ve bu doğrultudaki eylemlerinin öyküsü büyük hacimli bir yapıt olur.

ATATÜRK VE EDEBİ ESERLER

Atatürk hangi edebî eserleri okumuştur? Bunların tümünü saptamak olanak dışı. Biz, anekdotlar ve anılar arasına serpiştirilmiş cümlelerden yararlanmaya çalışacağız.

Atatürk'ün okul dönemi edebî roman olarak pek kısır bir dönemdir. Tanzimat'la Batı'ya aralanan kapıdan bize sızanlar, daha çok biçime ilişkin olanlardır. Öz eskiye bağlıdır, konu Kan Kalesi ve Ferhatla Şirin'in düzeyindedir. Bu dönemin dev romancısı Ahmet Mithat'ın Hasan Mellah (1875), Hüseyin Fellah'ları da "sanat değeri zayıf, dağınık ve masalımsı". Kuvvetli tekniği ve insanların içine bakan etkili kalemiyle bugün de ayakta duran Uşaklıgil, Atatürk'ü ne derece ilgilendirmiştir? Halit Ziya Uşaklıgil'in ilk romanları Nemide ve Bir Ölünün Defteri yayımlandığı vakit Mustafa Kemal 9 yaşındadır. Ferdi ve Şürekâsı'nın yayıma çıktığı tarihte 14, Mai ve Siyah'ta 17, Aşk-ı Memnu'da 20 yaşındadır. Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu'u yayımlandığı tarihte Mustafa Kemal, Harp Okulu'nun birinci sınıfından ikinci sınıfına geçmiştir.

Biz, gerek Manastır İdadisi, gerek Harp Okulu dönemlerinde bu romanları okuduğunu sanmıyoruz. Manastır Askerî İdadisi'nde Mustafa Kemal'in dünyası matematik ve askerlik dersleridir. Şiirle ilgisi de Ömer Naci'nin aracılığı ile bu dönemde filizlenmiştir.

FRANSIZCA BİRKAÇ ROMAN

Atatürk'ün okuduğu romanlara ilişkin ilk bilgiye, Ruşen Eşref (Ünaydın)'ın 1918 yılında Yeni Mecmua'nın Çanakkale Fevkalâde sayısında yayımlanan "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat" röportajında rastlıyoruz. Ünaydın, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yaptığı röportajda çalışma odasını ve bu odada gördüğü kitapları şöyle anlatıyor:

⁵ Atatürk ve Türk Dili, Ankara 1963, s. 42.

“... Yalnız kaldığım müddetçe odayı seyrettim. Duvarlarda hep asker resimleri, Balkan Muharebesi'nin, Trablus Muharebesinin, Hareket Ordusu yürüyüşünün Mekteb-i Harbiye talebeliğinin hatıraları asılı idi. Bir kelebek şeklinde açılmış şal örtüsünün altında Paşa'nın genç Kazak zabitlerini hatırlatan kalpaklı ve haşin bakışlı bir agrandismanı vardı. Yazıhanesi üzerinde bir çerkes kamasının yanı başında Balzac (Balzac)'ın Kolonel Şaber (Colonel Charbet)'i, Mopasan (Maupassant)'ın Bul dö Süif (Boule de suif)'i, Lavedan'ın Servir'i duruyordu. Şüphe yok ki Paşa, sükûnetli dakikalarının boşluğunu edebiyatla dolduruyor”⁶.

ATATÜRK VE ÇALIKUŞU:

Atatürk, okuduğu bu Fransızca romanlar dışında hiç kuşkusuz edebiyat tarihimizin ünlü romanlarını da okumuştur. Bir anektoddan Nur Baba'yı okuduğunu biliyoruz. Siirt Milletvekili Mahmut Bey'in günlük notlarından da Çalikuşu'nu okuduğunu öğreniyoruz. Bir tarih dergisinde yayımlanan bu notlarda şöyle denilmektedir:

“21 Ağustos 1922, Akşehir - Düşmanda bir hassasiyet var. Bizim tarafta fevkalâde bir hareket, birşey olduğunu hissetmiş gibi... Temenni edelim ki asıl hedefi keşfetmemiş olsun. İki gündür Paşa, Çalikuşu'nu okuyor. Öyle beğendi ve sevdi ki... Büyük hareketlerin arifesinde böyle bir şey okumak da çok dinlendirici.

“22 Ağustos 1922 - Bugün de Akşehir'deyiz. Paşa, daireden çıkmadı. Akşama kadar Çalikuşu'nu okudu. Çok memnun oldu, takdir etti”⁷.

BİR ŞİİR KİTABI: ÇANAKKALE İZLERİ

Mustafa Kemal, 19 Ağustos 1918 tarihinde yurdun tanınmış sanatçıları ve kişilerinin de katıldığı bir kalabalık halinde Fikret'in Aşiyasını ziyaret ediyor⁸. 20 Ağustos 1918 salı tarihli Vakit gazetesi bu ziyarete ait şu bilgiyi vermektedir:

“Dün öğleden evvel birçok zevat şair Tevfik Fikret merhumun Eyüb'teki tabrini ziyaret etmiştir.

⁶ Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat, Varlık Yayınları, 3. baskı, s. 17.

⁷ Hayat Tarih Mecmuası, sayı 7/1966, s. 14.

⁸ İbrahim Alâeddin Gövsa “Acılar” ında bir hâfıza yanılığası olarak bu tarihin hem gününü, hem de tarihini 18 Ağustos 1917 olarak yanlış yazmıştır.

Öğleden sonra da birçok dâvetliler şair-i mağfurun Rumelihisarı tepesinde kâin Aşiyani'na gitmişler. Orada ailesi namına Rıza Tefvik Bey tarafından istikbal edilmişlerdir.

“... Ziyaretçiler meyanında Halide Edip Hanım, Mustafa Kemal Paşa, Dr. Adnan Bey, Sâtu Bey, Süleyman Nazif Bey, Faik Âli Bey ve memleketimizin mehafil-i âliyesine mensup birçok zevat...”

Bu ziyaretçiler arasında İbrahim Alâeddin Gövsa da vardır. Şair, o güne ait anılarında şunları yazmaktadır:

“... (Mustafa Kemal) Oradaki ilk gördüğü simaları, bilhassa gençleri birer birer sorup öğrenmiş olduğunda tereddüt etmem. Bir aralık biri yanıma geldi:

— Mustafa Kemal Paşa sizinle görüşmek istiyor, dedi.

Adına ve şimdi gördüğüm şahsiyetine zaten hayran olduğum büyük askerin bu alâkası beni heyecana düşürmüştü. Derhal yanına şitap ederek ismimi söyledim. O, ince ve uzun parmaklı zarif ve kavi adaleli güzel elini uzattı. Beni Çanakkale'ye ait şiirlerimle tanıdığını ve çoktan görmek istediğini söyleyerek pek asil bir tevazu ile taltif etti:

— Paşa Hazretleri, dedim; siz, cepheden cepheye koşan bir kumandan, nasıl oluyor da benim gibi ehemmiyetsiz bir gencin değersiz yazılarını okumaya vakit buluyor ve onları tahattur edebiliyorsunuz?

Şu cevabı vermişti:

— Ben edebiyatı ve şiiri severim. Bilhassa askerî mahiyetteki her eseri dikkatle okurum. Sizin Çanakkale'ye ait şiirlerinizin hepsini okudum ve sevdim.

“Çanakkale İzleri” o zaman henüz bir kitap halinde çıkmamış, ancak Tanin gazetesinde parça parça neşredilmişti. Büyük Kumanda'nın bu alâka ve iltifatı bana manzumeleri sevdirdiği için hepsini bir küçük kitap halinde topladım ve Anafartalar'ın Müebbet Kahramanı'na ithaf ederek neşrettim”⁹.

ATATÜRK VE FARUK NAFİZ

Atatürk'ün Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirlerini de okuduğunu sayın Prof. Dr. Afet İnan'ın anılarından öğreniyoruz. İzleyelim:

⁹ İbrahim Alâeddin Gövsa, Acılar, 1940, s. 8-9.

“... Atatürk'ün yeşile hayranlığı, Faruk Nafiz'in şu şiir parçasını tekrarladığı zamanlarda ne kadar belli olurdu:

Yeşil hem de

Ben bu rengi taşırdım can köşemde.

Yeşilde ne arar da bulmaz insan oğlu?

Yeşil bu... Varlık dolu, gök dolu, umman dolu.

Bir ucu gözlerimde, bir ucu engindedir.

Bir çini rengindedir bahar, deniz, kır, oriman.

Bana Tanrımı gözüdür yeşil dediğim zaman.

Mustafa Kemal bu şiiri okuduğu zamanlarda pür sıhhat bir varlıktı, fakat kendisi yeşile hasret çektiği zaman ise, fâni varlığının erimekte olduğunu hissediyordu.

Böylece o, bu son arzusu ile çam ağaçları ve yeşillikler arasında olmak istemiştir”¹⁰.

Atatürk'ün, İsmail Habip Sevük'ün “Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi”ni birçok kez okuduğu bilinmektedir¹¹. Çağdaş Türk şairlerinden birçoğunu da okumuştur. Servet-i Fünun koleksiyonunu da dikkatle okuduğunu yakınlarından dinledik. Bu ciltlerden birine kırmızı kalemle şu kanısını belirttiği de yine yakınları tarafından saptanmıştır:

“Servet-i Fünun edebiyatının en lirik şairi Hüseyin Siret (Özsever)'dir”.

ATATÜRK'ÜN KİTAPLIĞI

Atatürk'ün kitaplığında hangi yapıtlar vardı, bunlardan nasıl yararlanıyordu, okuma metodu neydi?

Bütün bu soruların karşılığını verebilecek tek yetkili kişi, kuşku yok ki sayın Profesör Dr. Afet İnan'dır¹². Bu konu ile ilgili bilgileri de yine oradan aktarıyoruz:

¹⁰ Afet İnan, Atatürk'ten Hâtıralar, 1950, s. 187.

¹¹ İsmail Habip Sevük, Atatürk İçin, Cumhuriyet Matbaası, 1939, s. 84-90.

¹² Bütün bu soruların karşılığını verebilecek en yetkili kişi, uzun süre O'nun yanında bulunmuş olan sayın Prof. Dr. Afet İnan'dır. Burada şu gerçeği özellikle belirtmek isterim: Sayın Afet İnan'ın Atatürk'ün yanında ve yakınında bulunmuş olmasını, Türk ulusu için bir mutluluk sayarım. Çünkü Millî Kahramanımızın birçok yönlerini onun kaleminden ve Türk ulusuna sunduğu çok değerli belgelerden öğrenmiş bulunuyoruz.

Hususî kütüphaneler, şahısların ilgi duydukları ve değer verdikleri kitaplar koleksiyonudur. Bunlara hediye edilenlerin muhafazası da eklenebilir. Atatürk'ün kütüphanesi Çankaya'daki eski köşkünde kahverengi ve bir kısmı camlı dolaplı köşe odada idi. Güzel ciltli bu kitaplar askerlik, hukuk, tarih ve edebiyat konularına ait idi. 1929-30 yılından sonra büyük miktarda ve bilhassa Fransızca neşredilmiş tarihe ait kitapların getirilmesi ile bu odadaki yerler kâfi gelmemiş ve ona bitişik kule odası denilen yere siyah-beyaz çizgili meşeden bir ikinci kütüphane ve çalışma masası ilâve edilmişti. Yeni pembe köşk yapılacağı zaman Atatürk'ün mimardan istediği bilhassa şu olmuştur: Çok geniş bir kütüphane ve üzerinde haritaların açılıp tetkikler yapılabilmesi mümkün masanın bulunacağı ferah bir yer ve çok miktarda kitap koyma yerleri. Bugünkü Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün üst katında, Ankara'ya doğru bakıldığı zaman köşkün sağ ucunu teşkil eden "L" biçimindeki kütüphanedir. Burası Atatürk'ün zevkine ve isteğine uygun olarak yapılmış ve tavana kadar rafları olan kitaplık kısmı çalışma yerinden kadife perdelerle ayrılmıştır.

Atatürk, buraya eski köşkten, daha ziyade yeni kitapları naklettirmişti. Kütüphaneye girilen sofadaki kısma ise albümleri ve geniş mecmua koleksiyonlarının konulacağı raflar yapılmıştı. Diğer eski kitapların bir kısmı eski köşkte bırakılmıştı. Atatürk'ün bu kitaplığında, hediye edilen çeşitli neşriyattan gayri kendi satın aldığı tarih, sosyoloji, ekonomi ve bilhassa dil konularıyla ilgili olanlar çoğunluğu teşkil ediyordu.

Bu izah ettiklerim dış görünüşe göre Atatürk'ün son on senesindeki şahsî kütüphanesinin durumudur. Bunu ayrıca kütüphane kayıt defterinden incelemek ve ona göre bir netice çıkarmak mümkündür.

Burada hususî kütüphaneden söz açılmakla üzerinde durmak istediğim konu "Atatürk ve Kitap"tır.

Meselâ yukarıda izah ettiklerime göre sadece Atatürk'ün hususî kütüphanesinde bulunan kitapların kataloğuna göre bu inceleme kâfi değildir. Çünkü zaman zaman, Atatürk diğer resmî ve hususî kütüphanelerden kitaplar getirtmiş ve onları okuduktan sonra iade etmiştir.

Atatürk'ün bildiğime göre bir entellektüel hayatı daima mevcut olmuştur. Zevk için okumuş, bilgi edinmek için okumuş ve yazılarına kaynak olması için okumuştur. Meselâ bazan gece toplantılarında eski şairlerden okuttuğu gibi şairlerimizin eserlerini kendi seslerinden dinlemiş, güzel yazılmış nesirleri okumaktan haz duymuştur. Bizzat kendisi de bazı şairleri ezbere okumasını pek severdi.

Hukuk konularını Atatürk bir meseleyi incelemek ve Batı memleketlerindeki yeni nazariyeleri takip etmek için okumuştur. Meselâ demokratik memleketlerin hukukî meseleleri daima kendisini ilgilendirmiş, bu konuda pekçok kitap okumuştur.

Atatürk asıl tarih üzerinde çok ve çeşitli kitaplar okumuştur. Kendi zamanında çıkan ecnebi dillerdeki yeni kitapları, etrafındaki fikir adamlarına tercüme ettirmiş, hülâsalarını çıkarttırmıştır ve bunlar üzerinde tartışmalı konuşmalar yapmıştır. Bu arada bilhassa İslâm tarihi ile pekçok meşgul olmuş, İslâm medeniyetinde Türklerin hizmet ve değerlerinin bilinmesini, esaslı tetkiklerle meydana çıkarılmasını istemiştir.

NASIL OKUR VE ÇALIŞIRDI

“... Atatürk kitapları mutlaka masa başında okumuş, elinde kırmızı, mavi uçlu kalemle bazan kitap üzerine çizgi ve işaretler yapmış, bazan da kurşun kalemle kâğıtlara notlar almıştır. Yeni köşk’e kütüphanesindeki yazı masasında oturduğu pek nadirdir. Daha ziyade orta yerdeki uzun ve geniş masanın üzerine çeşitli kitap ve lûgatları dizdirir karşısında saat, yanında sigara kutusu bulundururdu. Sık sık içtiği kahve, uzun çalışmalarına biraz fasıla verdirebilirdi. Çalıştığı yerdeki kitaplarının yeri değişmemeliydi.

Bu çalışmalar yanında meselâ hükûmetin iktisadî meseleleri üzerinde titizlikle durduğu, onları okuyarak ilgililerden izahat aldığı ve yazılar üzerinde işaretler yaparak mütalâasını söylediği olmuştur.

Kitap, lûgat ve broşürlerin hemen her gece taşındığı bir yer daha vardır: Köşkün yemek salonu. Yemek salonunun demirbaş eşyalarından biri, bilhassa 1935’ten sonra elektrikli döner geniş bir kara tahtadır. Bu gece toplantılarında konuşulan mevzuun mahiyetine göre kütüphaneden kitaplar gelir, pasajlar okunurdu.

Velhasıl kitap hangi konuda olursa olsun Atatürk’ün fikir hayatı için değerli bir varlık mahiyetindeydi. Atatürk’ün hayatında iyi ve öğretici kitabın yeri daima büyük olmuştur”¹³.

¹³ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Ankara 1959, s. 290-293.

KİTAPLARA KOYDUĞU ÖZEL İŞARETLER

Atatürk'ün okuduğu kitaplarda dikkatini çeken cümleler altına özel işaretler koyduğunu belirtmiştik. Şimdi bu işaretlerin anlamını açıklayalım:

“xx”: Önemli.

“xxx”: Çok önemli.

“müh.”: Mühim.

“ç. müh.”: Çok mühim.

“D.”: Dikkat.

“?”: Belirtilen fikri kabul etmiyor, ya da şüpheli görüyor.

Cümlelerin altını bazan kırmızı, bazan da mavi kalemle çizmiştir. Kırmızı kalemle çizdikleri fikri kuvvetli bulduğu ve kendisinin de katıldığı mavi kalemle çizdikleri ise o fikri beğenmediği anlamına gelir.

SON OKUDUĞU KİTAP

Sayın Profesör Dr. Afet İnan'ın verdiği bilgiye göre Atatürk'ün okuduğu kitapla ilgili olay şudur:

Tarih 15 Ekim 1938... Günlerden cumartesi... Atatürk o gün kendisini iyi hissetmektedir. Profesör Afet İnan'ı çağırıp Tarih Kurumu çalışmaları hakkında bilgi istiyor. Kendisine sunulan bilgileri dinledikten sonra Tarih Kurumunca çıkarılmakta olan “Belleten”i görmeyi arzu ediyor.

İşte Atatürk'ün en son gördüğü ve okuduğu yapıt Belleten'in 5/6 sayılı nüshasıdır.